

Fakultet veterinarske medicine

Katedra za farmakologiju i toksikologiju

FARMAKODINAMIKA

Mehanizam delovanja lekova

Prof. dr Mirjana Milovanović

LEKOVI- biološki aktivne supstance koje već u malim količinama menjaju:

- Biohemijske procese
- Fiziološke funkcije
- Pojedine strukture organizma

Efekat leka - merljive promene u funkciji ćelija i organa koje nastaju usled međusobnog dejstva leka i određenih delova ćelija, tkiva ili organa.

Lekovi uglavnom **kvantitativno** menjaju aktivnost ćelija, tkiva, organa ili organizma.

VRSTE I KARAKTER DEJSTVA LEKOVA

- Lokalno dejstvo:

na kožu, sluzokože

- Sistemsko dejstvo:

posle apsorpcije i raspodele leka

- Primarno dejstvo:

dejstvo na određeno tkivo, organ ili parazitski organizam, uslovljeno farmakodinamskim osobinama leka

- Sekundarno dejstvo

nastaje kao posledica primarnog dejstva

Glukokortikosteroidi → inflamacija tkiva

Insulin → glikemija

Antibiotici → mikroorganizmi (osetljivi)

Antiparazitici → paraziti (osetljivi)

Kardiotonični glikozidi → + inotropno pojačana diureza → rasterećenje miokarda

Specifično dejstvo – određeno je strukturom leka i delom ćelije sa kojim lek stupa u interakciju (**lek je sposoban da se veže za svoj receptor**)

adrenergički lekovi, antihistaminici...

Selektivno dejstvo – deluje samo na jednu vrstu ćelija u maloj dozi.

U velikoj dozi lek gubi selektivnost! (zato što zaseda i „tuđe“ receptore)

β_2 -agonisti, H_2 -antihistaminici...

Nespecifično delovanje – nije određeno receptorom, već fizičkim, fizičko-hemijskim, hemijskim procesima

medicinski ugalj, $NaHCO_3$ ...

Željeno dejstvo leka

Neželjeno dejstvo leka

- **Receptor** – osetljivo mesto sa kojim lek reaguje započinjući lanac biohemijskih procesa koji se završava **efektom** leka koji je merljiv i/ili vidljiv

Značaj receptora (**R**) za farmakoterapijsku praksu:

- **R** - određuju kvantitativne odnose između doze (koncentracije) leka i farmakoloških efekata – **stepen vezivanja leka za receptor** → **jačina farmakološkog dejstva leka**
- **R** - bitni za specifičnost i selektivnost dejstva lekova
- **R** – medijatori dejstva farmakoloških antagonista

RECEPTORI

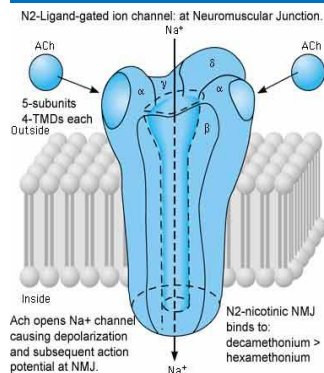
RECEPTORI-vrste

- **Receptori**– su proteinske strukture na ili u ćeliji sa kojima lekovi interaguju

VRSTE RECEPTORA

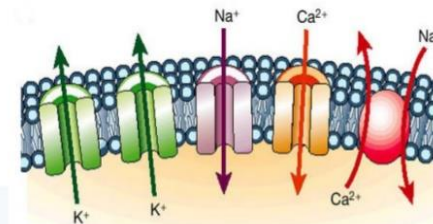
- Regulatorni proteini
- Jonski kanali
- Enzimi
- Transportni proteini (nosači)
- Strukturni proteini

Regulatorni proteini

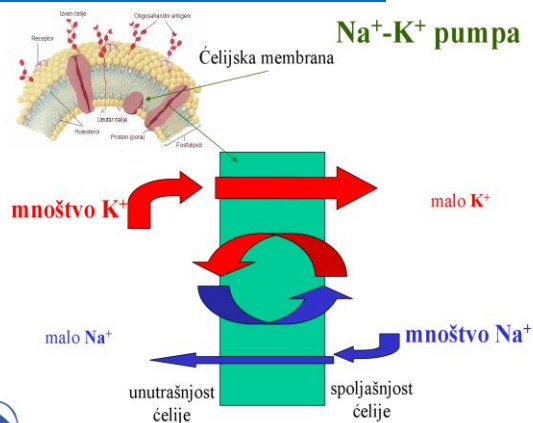

Jonski kanali

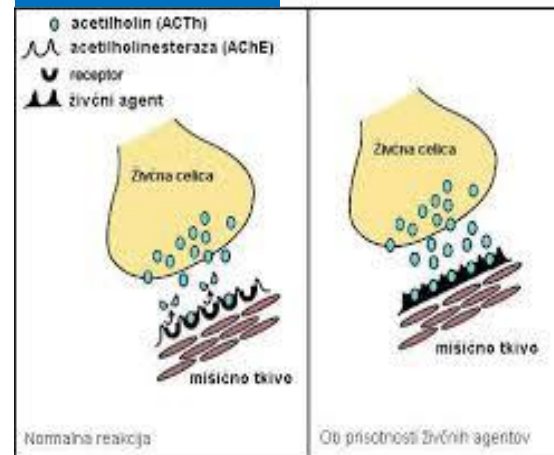
- Proteinske strukture koje grade “tunele” kroz koje prolaze određeni joni.

Transportni proteini

Enzimi

RECEPTORI- Regulatorni proteini

Regulatorni proteini (receptori u užem smislu)

Receptori	Agonisti	Antagonisti
nACh	acetilholin, nikotin	tubokurarin
β -adrenoceptor	noradrenalin, izoprenalin	propranolol
H ₁ -receptor	histamin	difenhidramin
μ -receptor	endorfin, enkefalin, morfin	nalokson
5-HT ₂ -receptor	serotonin	
D ₂ -receptor	dopamin, bromokriptin	acepromazin
Insulinski receptor	insulin	nepoznat
Receptor za estrogene	estradiol, stilbeni	tamoksifen
Receptor za progesteron	progesteron, medroksiprogesterom	danazol

RECEPTORI- Regulatorni proteini

Četiri glavna tipa receptora

	Tip 1	Tip 2	Tip 3	Tip 4
	Receptorski (ligand-zavisni) jonski kanali	Receptori vezani za G-proteine	Receptori vezani za kinaze	Nukleinski /nuklearni receptori
Lokalizacija	Membrana	Membrana	Membrana	Intracelularno
Efektor	Jonski kanal	Jonski kanal/enzim	Enzim	Transkripcija gena
Veza	Direktna	G-protein	Direktna	Preko DNK
Primer	nAChR, GABA _A NMDA-R	mAChR, adrenoceptori, opioidni -R	R- za insulin, faktor rasta, citokine	R- za steroidne i tiroidne hormone

Receptorski (ligand-zavisni) jonski kanali – „jonotropni receptori“

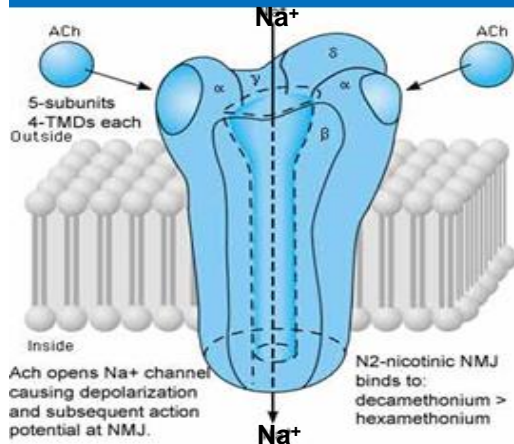
Membranski proteini koji u svom sastavu imaju jonski kanal, ali i mesto za vezivanje **liganda**, obično sa spoljne strane ćelijske mebrane.

Ligand – signal aktivirajući molekul koji može da veže specifični protein (receptor), intermolekularnim vezama (jonska, vodonična veza, van der Valsova sila)

Mogu da budu **supstrati** i **neurotransmiteri**.

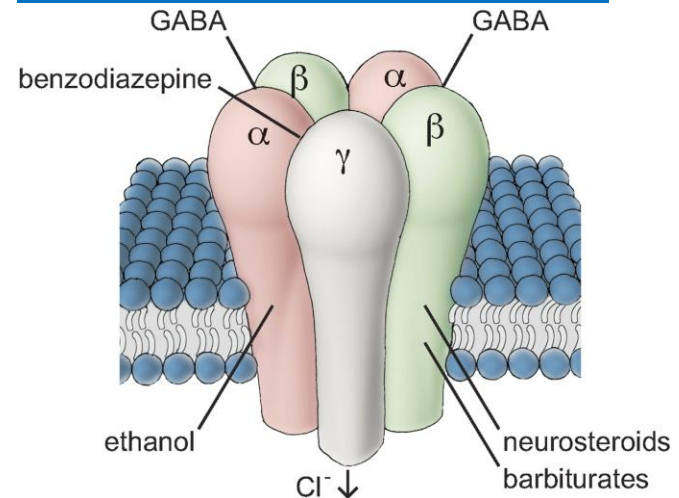
Ligand + R = promena hemijske konformacije R

Nikotinski (ligand-zavisni) receptor

-0,7nM prečnik centralne pore

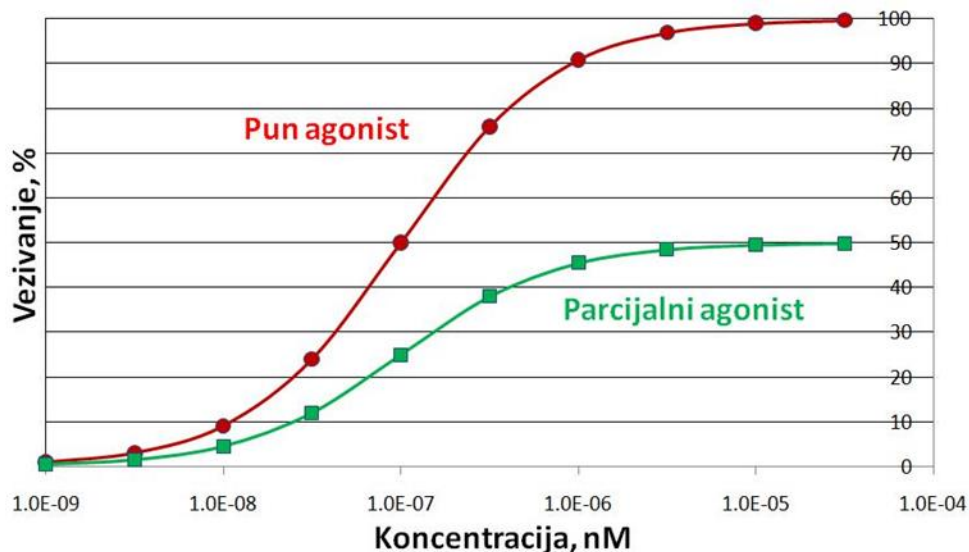
GABA_A receptor

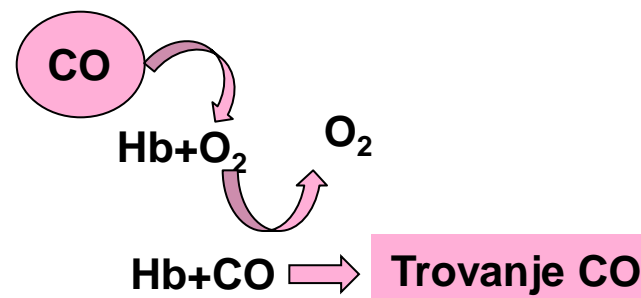
Ligand koji može da se veže za receptor, promeni funkciju receptora i inicira fiziološki odgovor se zove **agonist** tog **receptora**.

Ligand sa visokim afinitetom – „**pun**“ **agonist** – u niskoj koncentraciji maksimalno zaposeda receptore i daje efekat jakog intenziteta

Ligand sa niskim afinitetom – „**parcijalni**“ **agonist** – u visokoj koncentraciji zaposeda mali broj receptora i daje efekat slabog intenziteta

metil-alkohol $\leftrightarrow$ etil-alkohol

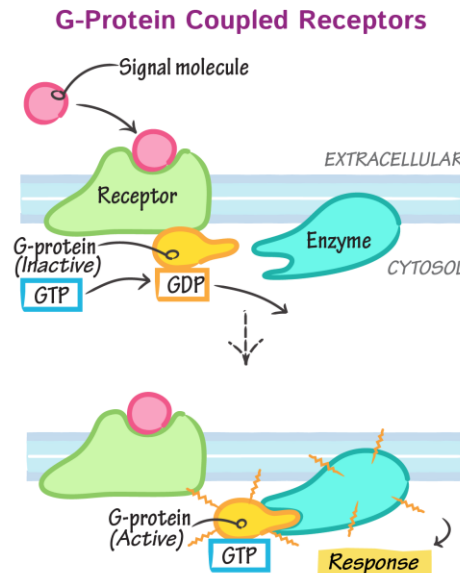
Ligandi koji se vezuju za receptor, a ne proizvode fiziološki odgovor su "**antagonisti**", R.

Receptori vezani za G-proteine (GPCR) – „metabotropni receptori“

Transmembranski receptori povezani sa intracelularnim efektornim sistemima preko **G-proteina**.

G-proteini (guanin-nukleotid vezujući proteini) familija proteina koja učestvuje u prenosu hemijskih signala izvan ćelije, i uzrokuje promene unutar ćelije.

Aktivacija GPCR : signalni molekul se vezuje za domen lociran sa spoljne strane ćelijske membrane. Intracelularni domen aktivira G-proteine, a oni aktiviraju kaskadu drugih jedinjenja što rezultira promenama u ćeliji koje su merljive ➔ **efekat**.

Receptori -Tip 2

Adrenalin $\rightarrow \beta_R \rightarrow$ G-protein $\rightarrow$ Adenilna ciklaza $\rightarrow$ cAMP $\rightarrow$ Protein kinaza = vazorelaksacija

Alferd G Gilman i Martin Rodbel
Nobelova nagrada za fiziologiju i medicinu (1994)

Muskarin $\rightarrow$ mAChR $\rightarrow$ G-protein $\rightarrow$ Fosfolipaza-C $\rightarrow$ PIP₂ $\rightarrow$ Ca⁺⁺ Intracel. = sekrecija

(PIP₂)- fosfatidilinozitol-4,5-bifosfat

Receptori -Tip 3

Receptori vezani za kinaze

Membranski receptori povezani sa intracelularnim efektornim sistemima preko enzima (tirozin kinaza, citosolne kinaze gvanilatna ciklaza)

R- za insulin, faktor rasta, citokine, receptori za atrijalni natriuretski peptid

Receptori -Tip 4

Nukleinski/nuklearni receptori – smešteni u jedru regulišu gensku transkripciju

Termin nuklearni receptor ponekad ne odgovara zato što se neki od njih nalaze u citoplazmi ali u prisustvu liganda migriraju u jedro

R- za steroidne hormone, tireoidni hormon, retinonsku kiselinu i vit. D, neke antibiotike (hinoloni, sulfonamidi)

RECEPTORI- Jonski kanali

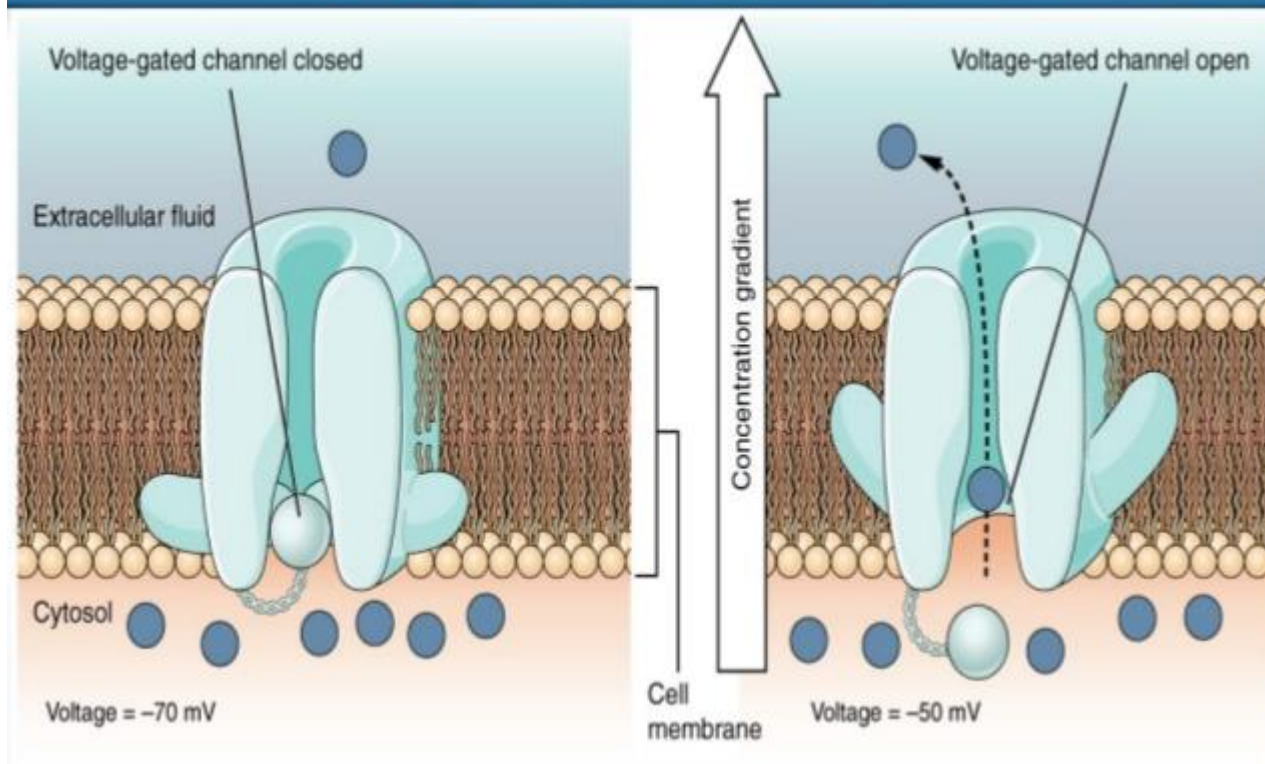
Jonski kanali

	Aktivatori	Blokatori
Voltažno-zavisni Na ⁺ -kanali	depolarizacija, veratridin	lokalni anestetici, tetrodotoksin
Voltažno-zavisni Ca ⁺⁺ -kanali	depolarizacija, cAMP (neki)	verapamil, nifedipin, amlodipin
Voltažno-zavisni K ⁺ -kanali	depolarizacija, anestetici (neki)	4-aminopiridin, dendrotoksini
ATP-zavisni K ⁺ -kanali	derivati sulfonilureje, kromakalin	Intracelularni ATP
GABA-zavisni Cl ⁻ -kanali	GABA benzodiazepini	pikrotoksin
Glutamat-zavisni (NMDA) katjonski kanali	glutamat	Mg ⁺⁺ , ketamin
Glicin-zavisni Cl ⁻ -kanali	glicin	strijnin

Voltažno-zavisni jonski kanali

Jonski kanali - sastoje se iz proteinskih molekula koji formiraju vodom ispunjene pore kroz ćelijsku membranu i koji mogu da se otvaraju i zatvaraju naizmenično.

- **Voltažno-zavisni jonski kanali** (otvorenost zavisi od električnog signala).

Karakteristike jonskih kanala:

- **Selektivnost**
- **Aktivacione osobine**

Aktivacija

Depolarizacija membrane (0mV)

Selektivnost

Selektivni za katjone: Na⁺, Ca²⁺, K⁺

Selektivni za anjone: Cl⁻

Neselektivni: propuštaju sva tri tipa katjona

Voltažno-zavisne jonske kanale imaju:

- ***Nervne***
- ***Mišićne***
- ***Žlezdane ćelije***

RECEPTORI-Enzimi

	Inhibitori
Acetilholinesteraza	neostigmin, organofosfati
Ciklooksigenaza	aspirin
Angiotenzin-konvertujući enzim	kaptopril
Monoaminooksidaza A/B	ipronazid, seleglin
Dihidrofolat reduktaza	trimetoprin, metotreksat
DNK polimeraza	citarabin
Enzimi kaskadne koagulacije krvi	heparin
Timidin kinaza	aciklovir

Pojedini lekovi deluju na enzime

Kompetitivni inhibitori enzima - reverzibilni

Lek	Enzim
neostigmin	ACh-esteraza
fizostigmin	
seleglin	Monoaminooksidaza (MAO)
kofein	Fosfodiesteraza
etamifilin	
diprofilin	

Lek-lažni supstrat

Lek	Rezultat delovanja
fluorouracil	Blokada sinteze DNK kancer ćelije
sulfonamidi	Blokada sinteze folne kiseline u osetljivim bakterijama

Kompetitivni inhibitori enzima - ireverzibilni

Lek	Enzim
Aspirin	Ciklooksigenaza (COX1/2)
Diazinon	Ach-esteraza

RECEPTORI -Transportni proteini (nosači)

	Inhibitori
Nosači holina (nervni završeci)	hemiholin*
Preuzimanje NOR-a	triciklični antidepresivi, kokain
Preuzimanje NOR-a (vezikularno)	rezerpin**
Nosači slabih kiselina (bubrežni tubuli)	probenecid***
Na ⁺ /K ⁺ /Cl ⁻ - kotransporteri (Henleova petlja)	diuretici Henleove petlje
Na ⁺ /K ⁺ pumpa	kardiotonički glikozidi
Protonska pumpa	omeprazol, pantoprazol

*- hemiholin – eksperimentalna supstanca

** -rezerpin – nekada kao antihipertenziv, danas eksperimentalno

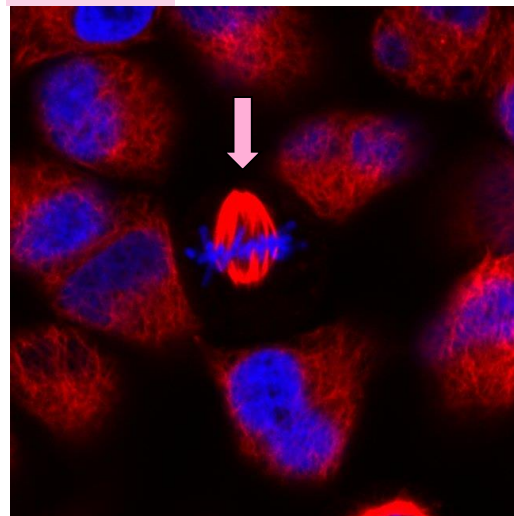
*** - probenecid - urikozurik

RECEPTORI – Strukturni proteini

	Inhibitori
Tubulin*	kolhicin
Imunofilini**	ciklosporin

- ❖ **Tubulin** – gradivni protein mikrotubula deobnog vretena ćelija
- ❖ **Imunofilini** - citoplazmatske proteinske strukture u T ćelijama odgovorne za aktivaciju kalcijum-zavisnih signalnih transdukcionih puteva u transkripciji i sintezi interleukina (IL-2, IL-3, IL-4, IL-5) i drugih citokina (GM-CSF, TNF- α i IFN- γ).

Tubulin

Receptorske proteine sintetišu ćelije koje ih eksprimiraju

- **Kratkotrajna regulacija funkcije receptora - Desenzitizacija**
- **Dugotrajna regulacija funkcije receptora – Povećanje/smanjenje ekspresije receptora – Nishodna/Ushodna regulacija receptora**

Promenljivost reakcije prema lekovima

- *Idiosinkrazija*
- *Tolerancija*
- *Tahifilaksija*
- *Stečena preosetljivost*

LEKOVI KOJI DELUJU NESPECIFIČNIM MEHANIZMOM

Lekovi koji deluju na osnovu svojih fizičkih i hemijskih karakteristika

Promena osmotskog pritiska

- **MgSO₄** (laksativ)
- **Manitol, ureja** (diuretici)
- **Dekstran** (ekspander krvi)

Adsorpcija

- **Medicinski ugalj**
- **Kaolin**
- **Pektin**
- **Magnezijum trisilika**
- **Dimerkaprol (BAL)**
- **Deferoksamin**

LEKOVI KOJI DELUJU NESPECIFIČNIM MEHANIZMOM

Lekovi koji deluju fizičkim mehanizmom

- **Inhalacioni anestetici**

Lekovi koji deluju hemijskim putem

- **Kaustici**
- **Dezinficijensi**
- **Adstrigensi**
- **Neutralizacija**
- **Helacija**